

Адаптивно стопанисване на бялборовите култури

Доц. д-р Георги КОСТОВ, гл. ас. д-р Нено АЛЕКСАНДРОВ – катедра „Лесовъдство“,
гл. ас. д-р Тома ТОНЧЕВ – катедра „Лесоустройство“, ЛТУ

Бялборовите култури са символ на масовите залесявания у нас в началото на втората половина на XX век. Създавани са с много ентузиазъм, доброволен труд и за почти всякакви цели. Вечнозелени, те доведоха до коренна промяна на ландшафта на България. Днес широката общественост ги възприема като природна даденост. За лесовъдите и специалистите по горска екология е ясно, че това не е така. Чрез периодичните съхненения в изкуствените гори от бял бор природата дава ясен знак, че екосистемните ползи от тези насаждения са временни и решително застрашени. Климатичната криза само допълва риска от значими загуби на горско покритие, съпроводено с прогресивна деградация на значима част от териториите. Предизвикателството пред лесовъдите за успешното адаптиране на тези изкуствени бялборови гори към настоящата и бъдещата среда е на второ място по обем работа след правилното стопанисване на издънковите дъбови гори в страната. Настоящата монография е не само пореден опит за обобщаване на промените в лесовъдските концепции за стопанисването на бялборовите култури, които обичайно следват периодичните здравословни проблеми, предизвикани от абиотични и биотични фактори. Тя заявява претенция за представяне на проактивни лесовъдски системи, основани на теорията за еко-

системно съответствие на насажденията от бял бор, респективно за тяхното адаптивно стопанисване.

Изследванията и доказателственият материал са резултат на проучвания по възложена от Югозападното държавно предприятие – Благоевград, научна задача „Диференцирано стопанисване на културите от бял бор в ЮЗДП“. Проучването е комплексно, като са обхванати главните аспекти на лесовъдските познания – създаване и развитие на насажденията; растеж и производителност; здравословно състояние, отглеждане и възобновяване; икономическо значение и адаптиране на управлението на бялборовите култури.

В значителна степен представените заключения са валидни за цялата страна. Това прави монографията полезна за експертите по горите и всички, свързани с управлението и опазването на природните ресурси.

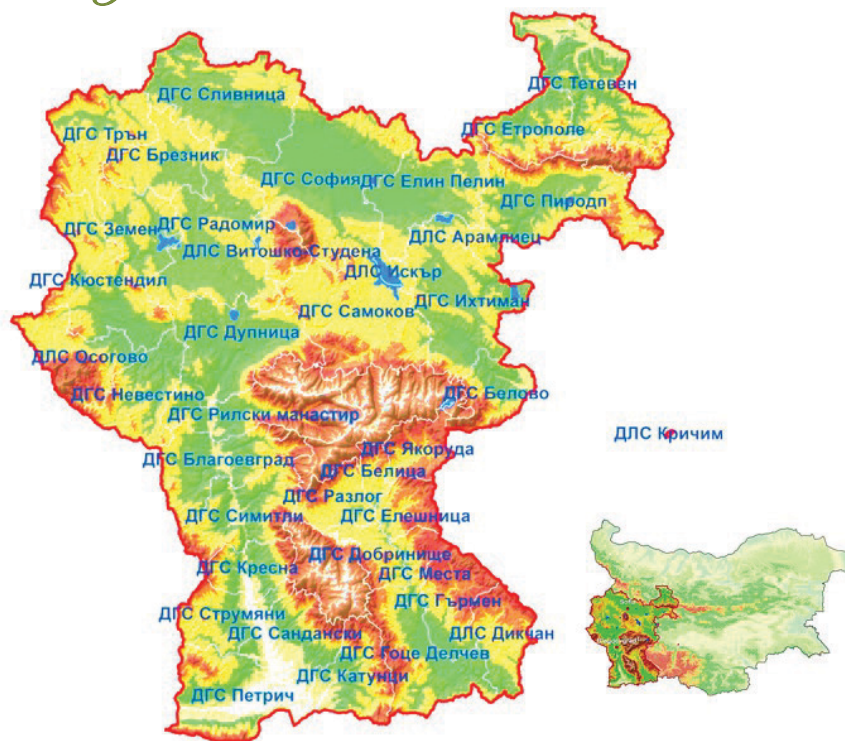
Горите имат най-голямо значение за формирането на разнообразния ландшафт на страната ни. Неизбежните закономерности в поведението на бялборовите култури несъмнено ще доведат до промени в този ландшафт. Настоящата монография помага тези промени да бъдат разбрани и очаквани, за да бъдат контролирани обосновано, което е смисълът на лесовъдската дейност.

Белият бор (*Pinus sylvestris* L.) е най-широко разпространеният иглолистен вид в света с естествени гори и насаждения в цяла Евразия. Видът има голямо икономическо значение за дърводобива – особено в северноевропейските страни. На границата на своето югозападно разпространение, където местообитанията му са в планинските райони, насажденията от бял бор са били обект на стопанска дейност от края на XIX в. с различни цели – производство на дървесина, защита на почвата, регулиране на водите и др. (del Río et al., 2017).

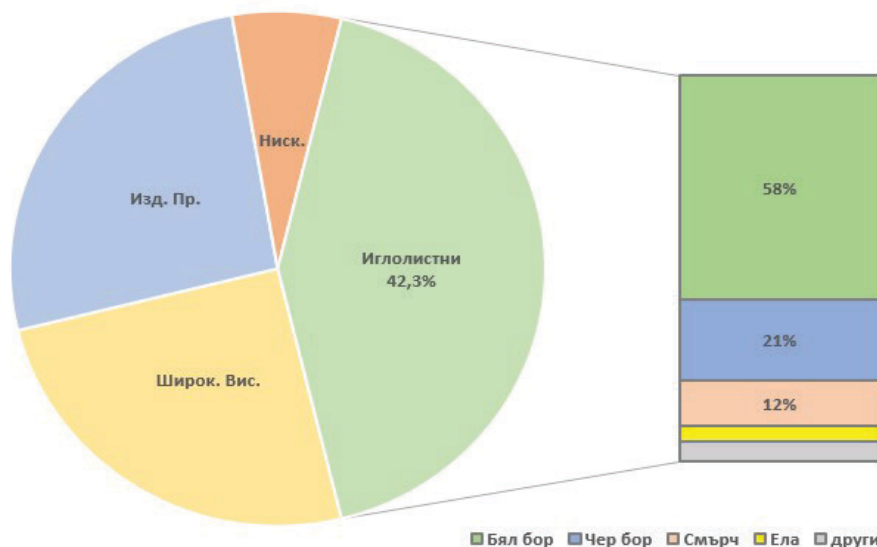
Белият бор е ценен дървесен вид с обширен ареал и висок полиморфизъм. От иглолистните дървесни видове е най-широко разпространеният в България. В хоризонтална посока се среща от Стара планина до Славянка, а във вертикална – от 700 м до 2100 м н.в. при различни екологични условия. Формира чисти и смесени насаждения.

Създадените през периода на масовите залесявания в България (втората половина на XX в.) иглолистни насаждения са резултат от тогавашната политика за увеличаване на залесената площ на страната и като цяло

на прираста в горите. Целите на залесяванията са различни: 1. Противоерозионни – култури, създадени по т.нар. технически проекти за борба с ерозията. Насажденията трябва да ограничат ерозионните процеси и по този начин да предотвратят бързото акумулиране на седименти в новосъздадените язовири. 2. За изграждане на „зелени горски пояси“ около промишлени комплекси и големите градове с цел подобряване на ландшафта и качеството на въздуха. 3. Реконструкция – създаване на иглолистни култури за подмяна на състава на някои „малоценни“

Фиг. 1. Териториален обхват на Югозападното държавно предприятие

Фиг. 2. Разпределение залесената площ на ЮЗДП по групи гори и дървесни видове

широколистни насаждения, увеличаване на производителността на горите и в частност – на дела на иглолистните. Последното е общоевропейска тенденция в годините след Втората световна война (Костов, 2021).

Югозападното държавно предприятие обхваща цялостно държавните горски територии в областите Благоевград, Кюстендил, Перник, София град, София – област. Към него са включени и

част от горски територии на области Ловеч, Пазарджик и Пловдив (фиг. 1).

Иглолистните гори в ЮЗДП съставляват 42.3 % от общата залесена площ. Най-широко разпространеният иглолистен дървесен вид в него е белият бор, който заема 58 % от площта на иглолистните (фиг. 2).

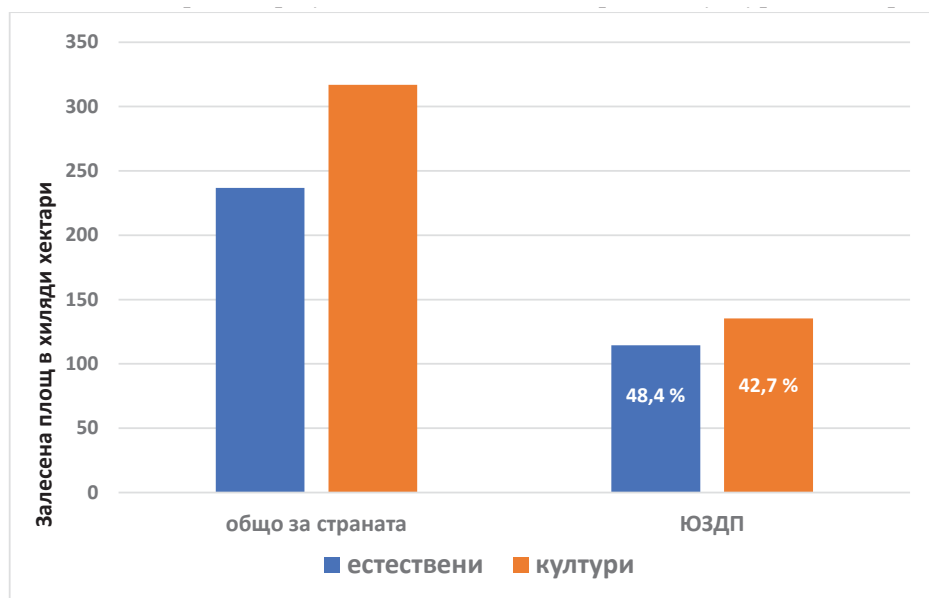
Горите от бял бор в териториалния обхват на ЮЗДП съставляват и 48.4 % от площта на естест-

вените бялборови гори у нас и 42.7 % от бялборовите култури в България (фиг. 3).

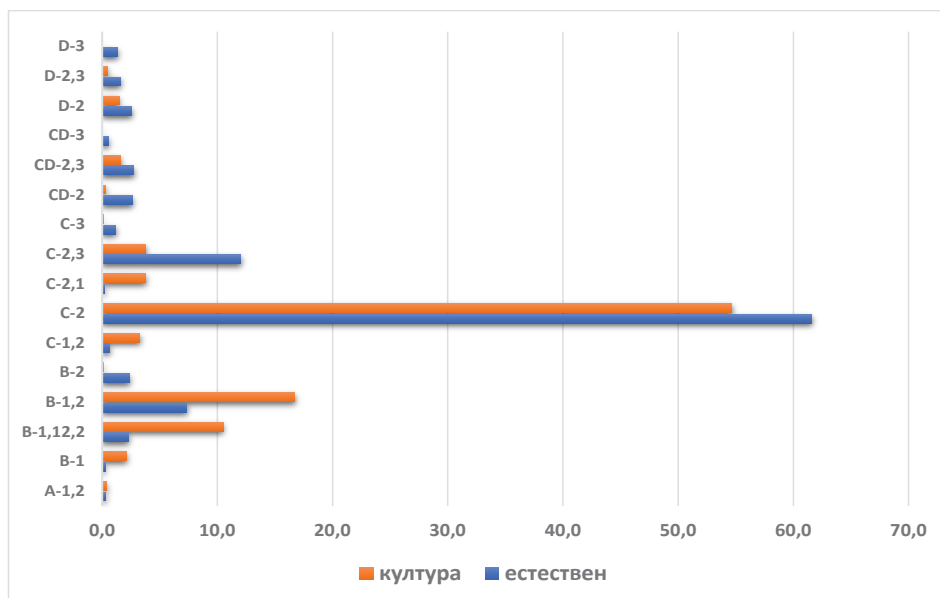
По произход бялборовите гори на територията на ЮЗДП имат следното разпределение: преобладават културите (54 %), а естествените насаждения заемат 46 % от площта.

Основните лесовъдски предпоставки за масовите залесявания с бял бор са пионерният характер на вида, относително лесната технология за създаване на насажденията и изобилието от посевни материали. Бялборовите култури в обхвата на изследването са създавани на различни надморски височини и типове месторастения (фиг. 4). Посочените по-горе цели на създаване на културите от иглолистни и в частност от бял бор предопределят факта, че по-голямата част от създадените култури са върху сравнително бедни и сухи и сухи до свежи месторастения.

Културите от бял бор са били предмет на експертни проучвания и решения за управление, основани на възникнали проблеми в тяхното състояние, в продължение на повече от три десетилетия. В последните години такива са съвещанията и изготвените разработки от различни колективи: „Трансформация на иглолистни култури, създадени в ареала на широколистните дървесни видове, в насаждения със семенен произход“, 2015 – колектив от изследователи от ИГ при БАН и ЛТУ; „Перспективи и насоки за стопанисване на изкуствените иглолистни гори“, Кюстендил 2016 г.; „Указания за стопанисване на иглолистни култури“ – ИАГ от 26.02.2016 г. и други. Заедно с изследвания от предишни десетилетия посочените източници потвърждават и допълват информацията относно: 1. Различните слабости при създаването на насажденията – от избора на посевни материали до технологиите на засаждане; 2. Идентифицирането и решаването на проблеми, които се отнасят до здравословното състояние на насажденията, като калами-

Фиг. 3. Бялборовите гори в България и на територията на ЮЗДП

Фиг. 4. Разпределение на площта на бялборовите насаждения в ЮЗДП по типове местораствения

тети от вредители и проява на разнообразни болести, за които се доказва, че са вторични фактори; 3. Основните лесовъдски проблеми при стопанисването на бялборовите изкуствени насаждения произтичат от липсата на системни отгледни дейности (отгледни сечи) за огромната част от културите, както и недоброто им екосистемно съответствие с условията на средата. Предизвикателствата и рисковете за бъдещето на изкуствените насаждения от иглолистни се увеличават

допълнително от климатичната криза и нуждата от адаптация на управлението към нея.

Каламитетите и болестите по бялборовите култури са видим и за неспециалисти проблем през последните три десетилетия не само на регионално ниво, но и в цялата страна. В подобна ситуация всички екосистемни функции и ползи от тези горски територии са поставени под заплаха. Решенията са свързани с адекватна и научно-обоснована лесовъдска реакция според

Монографията „Адаптивно стопанисване на бялборовите култури“

концепцията за екосистемно съответствие, чрез която да се извършват подходящи и възможни горскостопански намеси за опазване на горското покритие и увеличаване на издръжливостта на горските екосистеми. В това се състои главната цел на настоящото проучване.

В рамките на изследването последователно са изпълнени задачи, които имат практически смисъл за достигане до целта: Изясняване на състоянието на въпроса, концепцията за екосистемно съответствие и на здравословното състояние и досегашното стопанисване на въпросните насаждения; Определяне на зоните на уязвимост по климатични характеристики; Обработка на наличните данни от горскостопанските планове за създаване на подходящ набор от критерии за проверка на екосистемното съответствие; Теренна проверка за валидация на теоретичните резултати; Обобщение със съответни обосновани лесовъдски препоръки, включително финансови разчети; Направа на препоръки за управление на риска при стопанисване на културите от бял бор в перспектива.

(Продължава в следващия брой)